

La poesía, que en fin de cuentas, es esencia de espíritus selectos, ofrece como tal, entre otros encantos, que pueda ser cultivada, lo mismo que las flores, por quien no es jardinero de oficio. Muchas actividades absorben toda la dinámica capacidad de José María de Areilza, pero no es obstáculo para que cultive también el jardín de la poesía. He aquí, una bella flor.

Al Monte Arno

¡Arno gigante a cuyos pies discurre
La mansa rumia de la vida aldeana,
Roca cubierta de bortal y helecho
De la que arroyos transparentes bajan!
Yergues al horizonte tu silueta
Difusa entre cendales, de mañana,
O nítida en azul de rosicleres
Cuando sopla del Sur, el viento, a ráfagas.

Tú eres mudo testigo de la rueda
Que empuja sin cesar la estirpe humana,
Que llamamos enfáticos la historia
Y es sólo albergue de ilusiones vanas.
En tus pliegues recónditos se alzaron,
De lajas sin tallar, las barbacanas
De pretéritas tribus que a su abrigo
Iniciaban la vida de la raza
Balbuceando el idioma primitivo,
Semilla y germen de la lengua vasca,
Adorando al sol y a las estrellas
En lucha con las fieras y alimañas.

Tiempos pasaron de tinieblas frías
En que los clanes de la stirpe bárbara
Señoreaban tus selvas y caminos
Entregados a la lucha y a la caza,
Hasta que un día el clarín mediterráneo
Resonó metálico en tus faldas
Anunciando la ley, la lengua nueva
Y el Imperio que Roma promulgaba:
La rueda, el arado y la familia,
El mosaico tenaz de la calzada,
Los dioses, las espigas, las estrofas,
Y el invicto fulgor de las espadas.

Luego, guerreros de linaje gótico
A los cascos romanos suplantaban
Y con ellos apóstoles ardientes
Que bautizaban a la fe cristiana,
En el rincón del Deva semioculto
Donde antaño a Venus adoraban,
Levantaron la Iglesia primitiva,
Templo humilde de piedras y de tabla.

Siglos después, rumor de peregrinos
Caminando de diócesis lejanas
A Santiago en piadosa romería
Llenaron tus senderos de pisadas,
Cruces votivas, ermitas jacobeanas,
Conchas estriadas de jugosa valva,
Marcaron sus improntas en tu cuerpo
Como recuerdo de la gran riada.

Un día allá abajo junto al puerto
Que agudos senos de la costa trazan
Los Reyes de Castilla dan franquicias
Para poblar la villa amurallada.
Surge la puebla de marinos, pescadores,
Artesanos y gente aburguesada;
Quechemarines, goletas, balleneras
Surcan la mar por ellos tripuladas
Y el mundo nuevo nacido de las olas
Ancho campo ofrece a sus hazañas.

Pobláronse barrancos y laderas
De blancos caseríos; las manzanas
Fermentaron en sidra y los racimos
El agridulce chacolí guardaban.

Era ya el setecientos y tu periplo,
Arno gigante, en una mano estaba,
Mano enguantada y fina de aristócrata
Que las Artes y Ciencias cultivaba.
De Munibe en Jemein hasta Arancibia
Con Aspe y Sasiola se entrelazan
Y en el viejo lugar de Astigarribia
El monte Arno por su base abarcan.
Son horas de quietud y de reposo
Con minué y tertulias ilustradas,
De chocolate de Indias con bizcochos,
Con rapé y pelucas empolvadas.

Pero ya el cañón allá a lo lejos
Acaba con la ilusa edad dorada.
Vienen del Pirineo por Guipúzcoa,
Enarbolando tricolor cocarda,
Los soldados de Francia con sus lemas
Que levantan fervor en las mesnadas.
A tus pies, Arno inmenso, voluntarios
De la hidalga tierra vascongada
Tiñeron con su sangre tus laderas
Y al feroz invasor tienen a raya.

Desde entonces acá y en siglo y medio
Tus bosques, senderos y encañadas
El fragor de la guerra han conocido
Y el crepitar intenso de las armas:
Hombres de Bonaparte, guerrilleros,
Bravos realistas de la boina blanca,
Cristinos y carlistas, liberales,
Banderizos fervientes de la raza,
En holocausto allí sus vidas dieron
Carne joven, semilla de tu entraña.

¡Arno inmóvil, de piedra diplococus,
Tu lomo arqueado se estira y agazapa
Entre Elgoibar y el mar!

Pasaron sobre ti cientos de siglos.
Desde tu cima de caliza blanca
Miras indiferente la secuela
De avatares sin fin de nuestra casta.
Eres naturaleza: piedra y fuego,
Bosque y hierba, pirámides de lava,
La historia y su pasión; amor y ciencia
Todo eso es para ti, nada.

Y acaso un día nuestra propia vida,
La pobre vida humana,
Se extinguirá en el mundo y para siempre
La resonancia de su pompa vana.
Y entonces tú, ¿te seguirás irguiendo altivo
Sobre la costa cántabra?
¿Encima de tu cumbre, los luceros
Brillarán en las noches estrelladas
Sobre un mundo vacío? Y en tus sendas,
¿ninguna huella acaso conservada
De tantos siglos de contienda y lucha,
De amores y pasiones encontradas?

Bien puede ser así, mas en tu cima
Sirviendo al monte entero de atalaya
Abre sus aspas una cruz de piedra,
Símbolo de la fe y la esperanza.
Ella da savia al caminar humano,
Sentido a las batallas,
Redime la conciencia del olvido,
De la extinción, las almas;
Y sobre las arrugas del planeta,
Que llamamos montañas,
Señorea el cielo azul,
Sus brazos aguardan la llegada
Del que cabalgando sobre nubes
Ha de venir para la gran jornada.

¡Cumbre del Arno, nombre florentino,
Tu cabeza ha sido bautizada
Y eres por ello, oh cíclope gigante,
Catedral en granito levantada!

Amontillado-upela

Edgar Allan POE'k idatzia

Mirande'tar Jon'ek itzulia

Fortunato'ren amaikatxo kalteginak al nuen obekien jasan nituen, bainan iraintzera ozartu zitzaitanean apenduko nintzala zin egin nuen. Zuek ene arimaren izaera ain ondo dazaguzutenok, ayer zerate ez nuela orratio meatxu bat ere atera. Azkenenkotz apenduko nintzan; ori zan bein-da-betiko erabakitako arazo bat-bein-da-betiko erabakitzeak berak, ordea, irrisku oro baztertzen zuen. Ez nuen zigortu bear, bakarrik, baizik ere neu damutzeke zigortu. Oker bat ez dago zuzendurik zuzentzalleak ordaindu bear ba'du. Zuzendu gabarik dago alaber apentzalleak ez ba'du irixten, bere burua zar apentzalle antzo nabarmeneraztera oker-egileari.

Ulertu bear da ez niola Fortunato'ri, itzez ala egitez, ene nai ona zalantzan jartzeko biderik eman. Beti ere irripar egiten nion, lenago oi nuanez, eta ez zan oartu aren eriotz-opa gogoan nuela orain egiten.

Makalalde bat zeukan Fortunato orrek—bestalde zizon begiragarri baita beldurgarria ere izanagatik. Arroputz zebillen ardo-ezagutzalla zalakoan. Italiarretan guti dira egizko ezagutzaleak. Geienetan, zaltuarena egiten dute abaguneari dagokiolako, Britainandar eta Austriar milloidunak atzipetzeko. Margo-ertian eta arri-bitxietan Fortunato, bere erritarrak iduri, sasi-jakintsua zenuten; ardo zârretan zinezkoa, berriz. Ortan ez nintzan aren gandik urrun ibiltzen; nerau oentsua nintzan Italia'ko ardoetan eta nasaiki erosten nuen al nuen guzian.

Illunabar-aldera zan, Iñauteri-zoroaldi zoroeneko arrats batean, ene adiskidea arkitu nuelarik. Su eta gar urbildu zitzaidan, oparo edan bai-zuen. Nabar jantzirik zebillen. Soñeko ertsi, laukitu bat

zekarren eta buruan, adar-itxurako txapel girgildun bat. Ainbat atsegin izan nuen ikustez non uste bai-nuen bein ere ez nintzala geldituko, aren eskua estutzetik.

Esan nion: "Fortunato maite ori, zorionez ikusten zaitut. Zer arpegi ederra duzun gaur! Bainan ardo-upel bat artu dut, Amontillado dala omen, eta ezbaian nago."

—Nola? —egin zuen—, Amontillado? Upel bat? Ezin leike! Eta ñauteri erdian!

—Ezbaian nago —erantzun nuen—; eta alako ergela izan naiz Amontilladoaren salneurri osoan ordaintzeko zure iritzia artu gabe. Ezin aurki zindezakedan eta beldur nintzan merkatu on bat gal.

—Amontillado!

—Ezbaian nago!

—Amontillado!

—Eta jakin bear dut segurki.

—Amontillado!

—Egiteko ba duzunaz geroz, Luchresi gana ba'noa. Norbaitek zerbait ba'daki, ura da. Esango dit...

—Luchresi'k ez daki Amontilladoa Sherry-ardotik bereizten.

—Eta alaz ere, zoro batzuek daukate aren gozamina zurearen bete dala...

—Zatoz, goazen...

—Nora?

—Zure sotora.

—Ez, adiskide; ez naiz zure ondasunaz baliatu nai. Egiteko ba'duzula ikusten dut. Luchresi...

—Ez dut egitekorik; zatoz.

—Ez, adiskide. Ez egitekoaren gatik, bai ordea ezagun zaizun marranta gaitzaren gatik. Sotoa ezinago eze da. Gezalez ianik ditu ormak.

—Goazen, alaz'ta guziz ere. Marranta ez da ezer ere. Amontillado! Atzipetu zaituzte. Luchresi'k, berriz, ez daki Sherry-ardoa Amontillado'tik ezagutzen

Orrela mintzo zalarik ene besoaz jabetu zan Fortunato, Nik, zeda beltzeko zomorro bat arpegian jarri eta roquelaure (1) batez soña estuki jantzirik, utzi nuen neure jauregira arin eroan nindezan.

Miraberik ez zegon etxean; aldegiten zuten jaialdiaren goratzarrez poz artzeko. Esan nien ez nintzala biamon goiza baño len sartuko eta agindu zeatzak egin nizkien etxetik ez mugitzeko. Ba'nekin aginduok aski zitutela dan-danak bereala ayen-erazteko, nik aztala inguratu orduko.

(1) Roquelaure: lenagoko soineko mota bat.

Bi zuzi artu nituen argi-mutilletatik, eta bata Fortunato'ri emanik, otseman nuen, gela asko zear, sotorako arku-bide bateraino. Zurgu-biribil batetik jatsi nintzan, arduraz ibiliz jarraitzeko lagunari eskatu ondoren. Azkenekotz buka-mailera eldu eta alkarrekin gelditu giñan Montresor'tarren eorztegiko lur eze gainean.

Ene adiskidea zibuka-zabuka zebillen, txapeleko girgillak dindatuz.
—Upela! —galdegin zuen.

—Urrunago da, bainan ikus itzazu sare zuriok leize-orma oietan dir-dir.

Eni buruz inguratu zan eta bere mozkor-begi lausoak landatu zizkidan.

—Gezala? —galdetu zuen azkenean.

—Gezala, bai! Noiztik duzu estulka ori?

—Ugh! ugh! ugh! — ugh! ugh! ugh! — Ugh! ugh! ugh! — ugh!
ugh! ugh! — Ugh! ugh! ugh!

Ene lagun gaizoa luzaro egon zan inñardetsi ál izan gabe.

—Ezer ez da —esan zuen azkenekotz.

Nik erabakiro: “Zatoz, itzuliko gera; balios da zure osasuna, Aberats eta begiratua zera, miresten zaituzte, eta maite; zoriontsu zera, ni lenago nintzan bezala. Utsune andia utziko zenuke. Enetzako ez du garrantzirik. Itzuliko gera; eri zindezke bestela; ez naiz zeure osasunaren berme izaten ál. Gaiñera, ba da Luchresi...”

—Aski! Eztula ezdeuskeri bat da; ez nau ilko. Ez naiz estul bategatik ilko.

—Egia, egia, eta benetan, ez zindudan bearrik gabe asaldatu nai, bainan ardura oro eman bear dugu. Tanta batek Medoc ontatik zainduko gaitu ezetasunetik.

Bonbillak lerroka ba'zetzaten auts gainean. Bat atera nuen bere kideen artetik eta lepoa autsi nion.

—Edazu —esan nion Fortunato'ri, ardoa eskainiz.

Espainetara jaso zuen irripar zabal batekin. Geldi egon zan eta agur nabasi bat egin zidan, girgillek din-dan zegitelarik.

—Gure baranoan datzaten lurperatuai edaten dut —esan zuen.

—Eta nik zure bizi luzeari.

Besotik eldu zitaitan ostera eta aitzinago joan giñan.

—Zabal da arpe au —esan zuen.

—Azkasi andi eta joria ziran Montresor'tarrak —erantzun nion.

—Zure ikurdia aztu dut.

—Giza-oin larri bat, zola urdin batean; oñak lertzen du urrezko suge narraztari bat; onen ortzek aztala ausikitzen diote.

—Eta ikur-itza?

—*Nemo me impune lacessit.* Iñork ez nau damurik gabe jotzen.

—Ederki!

Ardoak izarniatzen zizkion begiak eta girgillak dindatzen zuten. Ene gogoa ere berotu zan, Medok'aren eragitez. Ezurtza metatuzko orma luze, upa eta upelez aldizkatuak, iragan genituen eta eorztegi ondora elduak giñan. Ekuratu giñan berriz eta aldi ontan ausartu nintzan Fortunato'ri besotik eltzera.

—Gezala! —esan nion—; ikusazu, gero ta geiagotzen... Goroldiaren ariora, zibuka dago gainaldetik. Ibai-oearen azpian gaude. Iroitoiak darizkie ezurrei, Zatoz, itzuliko gera beranduegi izan gabe. Zure estula...

—Ezer ez da! Goazen aurrera. Bainan lenik, beste tanta bat Medoc ortatik.

De Grève-bonbil bat autsi eta eskaini nion, Arnasa artu gabe ustu zuen. Begiak sutan zituen. Parrez asi zan eta bonbilla goiti aurdiki zuen ulertu ez nuen ayeru bat egiñaz.

Griñaturik begiratu nion. Berregin zuen ayeru oyez ura.

—Ez duzu ulertzen? —esan zidan.

—Nik, ez —iñardetsi nion.

—Beraz ez zera anaidikoa.

—Nola?

—Ez zera arginetakoa.

—Baita —esan nuen—, baita.

—Zu? Ezin leike! Argina?

—Argina, bai!

—Ikur bat, ikur bat.

—Auxe —erantzun nuen, paleta bat Roquelaure-petik agertuz.

—Txantxetan ari zera! —egin zuen, urrats batzu atzeraka emanik—. Bainan goazen aurrera zure Amontillado'ra.

—Ala biz —esan nuen tresna soinekoaren pean atzera jarritz eta berriz ere besoa lagunari eskainiz. Aztunki eutsi zion. Bideari jarraitu genion Amontillado-zun. Arku-bide apal eta luze batetik igaro, jatsi, aurrerago joan eta artzara jatsi giñan, azkenean leize sakon batera eltzeko; an, aize ustela zala bide, gure zuziak illauntzen ziran argi andirik eman gabe.

Leizearen ondo-ondoan, beste estuago bat ageri zan. Onen ormak giza-ondakin metatuz erpineraino tolestuak izan ziran Paris'ko katakumba andietan bezelaxe. Leize-barne onen iru alde oraindik apaindurik zeuden era ortan. Laugarrenean ezurrak lurreraturik izan ziran eta ortxe zetzaten nâs-mâs multxo batean. Ezurren lekutzeak orrela biluzitako ormaren barruan, oraindik beste leize edo zulo barneago bat nabaritu genuen, metra bat et'ardi... edo sakon, metra bat zabal,

ia bi metra gora. Ba zirudin berezko jomugarik gabe eginik izan zala; eratzen zuen nola-ere-bait bi egazti-zurkaitz larriren bitartek eta ingurutako orma gotorretako batek egiten zion atzekaldea.

Alperrik zan Fortunato, zuzi argala jasoaz, zulo barnea aztertzen alegindu. Argi goibelak ez zigun almenik ematen ondoa ikusteko.

—Aurrera —esan nion—, ementxe da Amontilladoa. Luchresi, berri...

—Ez-jakin bat da! —Ene adiskideak itza moztu zidan eta bizpauru urrats eman zitun aitzina, okerkatuz, ni urran narraikiola. Bereala ondoa iritxi zuen eta ikusiz arkaitzak aurreragotzea eragozten ziola, egon zan or, geldi eta zoro. Aurki arkaitzari esegi nuen. Arri-gainaldean ba ziran bi burni-mako, besoerdi bat-edo bien artean, zearka. Batetik kate labur bat zintzilik zegon, bestetik morroil bat. Aren gerri-inguruan katea jaurti eta estekatzea, berealako lana izan nuen. Arrituegi zan gogor egiteko. Giltza kendu ondoan zulotik kanpo aldegin nuen.

—Eskua orma-gainean igaro zazu —esan nion—, ez esan ez duzula gezala senditzen. Eze ezea da, benetan. Berriz ere otoitz egiten dizut itzul zaitean. Ez? Orduan utzi bear zaitut, utzi. Bainan lenik, artatu bear zaitut al bezeinbatean.

—Amontilladoa! —oiu egin zuen ene adiskideak arriduratik oraindik ez bere-baitaratua.

—Egia —iñardetsi nuen—; Amontilladoa.

Itzok esan, eta ekin nion lengo aipatu dudan ezur-moltxoari. Ezurrak barreiaturik, laster agertu nuen gisu eta arri-pilla bat. Ekai oiekin eta palotea lagun, azkar asi nintzan leize-sargua arresitzen.

Lenengo arri-lerroa doi-doi eraikirik nuen, idoro nuenean Fortunato'ren mozkorraldi andiena iraganik zala. Oien agergarri lena izan nuen leize barnetiko auen-oiu luto bat. Ez zan gizon mozkor baten oiua. Gero ixilaldi luze eta sakon bat izan zan. Bigarren, eta irugarren, eta laugarren lerroak eraiki nituen; eta orduan entzun katea indarka dardara. Otsak apur bat irauñ zuen; bitartean, laketago izan zakidan entzutea, ene lanak utzi nituen eta ezurren gainean eseri nintzan. Kate-dardara azkenean ixildu zalarik, paloteari lotu nintzaion ostera eta etenik gabe bururatu nituen bostgarren, seigarren eta zazpigarren lerroak. Arresia ene bularra berdintsu gora zan orain, Ekuartu nintzan artzara, eta zuzia argin-lanaren gainetik eutsiz, izpi iñul zenbait eman nituen barruan zegon itxurari buruz.

Bet-betan orru ozen eta urragarri batzuek, itxura kateztatuaren eztarritik jalkiak, indarrez bezala atzerakatu ninduten. Ergai labur bat zalantzan egon nintzan, ikara. Ezpata zorrotik atera-ta, asi nintzan arekin leize barruan azta-maztaka; lipar bateko gogoetatzeak,

ordea, lasaitu ninduen. Eskua ezarri nuen katakombetako orma gotorren gainean eta askitu zitzaidan. Arresiari urbildu nintzaion berriz; orruka zegonaren karraxiai erantzun nien. Oyartzun eman eta lagundu nien, indarrez eta edapenez garaitu nituen. Ori egin nuen eta orru-egilea ixildu zan.

Gaberdi zan orain eta ene egitekoa amaitzera zoan. Zortzigarren, bederatzigarren eta amargarren arri-lerroak osetu nituen. Amaikagarrrena, ots, azkenaren zati bat bururatu ere; arri bakar bat baizik etzan egoten jarri ta gisuztatu bearra. Bortxaz jaso nuen. Zatika jarri nuen egon bear zan tokian. Bainan ona nun zan irri luto bat zulotik kampo etorri, ene buruan illeak laztu egin bai-zituen. Mintzo goibel batek jarraitu zion, eta nekez nuen artean ezagutu Fortunato gurenaren mintzoa. Zion:

—Ha! ha! ha! — hi! hi! hi! — jostaketa ona, benetan — jostaketa ezin ohea. Par ederrik egin eraziko digu jauregian — hi! hi! hi! — gure ardoa edatez — hi! hi! hi!

—Amontilladoa! esan nuen.

—Hi, hi, hi! — hi, hi hi! bai, Amontilladoa. Bainan ez al da berandu? Ez al daude gure zai jauregian, Fortunato, Andrea eta gainera-koak? Goazen emendik.

—Bai —esan nuen— goazen emendik.

—Jainkoa maitez, Montresor!

—Bai —esan nuen—, Jainkoa maitez.

Bainan erantzunari alperrik behatu nintzaion aldi onetan. Ekuragaiztu nintzan. Oiu egin nun:

—Fortunato.

Iñardespenik ez. Berriz ere deitu nuen:

—Fortunato!

Oraindik ere iñardespenik ez. Zuzi bat egotzi nuen egoten zan utsunetik eta barruan erortzera utzi nuen. Soilki girgil-ots bat etorri zan erantzun antzean. Biotza nâsi zitzaitan; lurpeko ezetasunak zuen olakotzen. Laster egin nuen ene egitekoa urhertzeko. Azken arria bere guncan sar-erazi nuen, eta gisuztatu. Argin-lan berriaren aurka ezurrezko esi zârra berreraiki nuen. Menderdi ontan ilkor batxok ez ditu ikutu: In pace requiescat.

Paris, 23-VIII-52.